

Кобяков Олександр М. – канд. техн. наук, доцент;

Ігнат'єва О. – студентка, СумДУ (Суми)

МОВА ЯК ЗНАКОВА СИСТЕМА

Мова – це лінгвофілософська система, яка служить засобом для вираження та передачі думок та спілкування між людьми [1, 10]. Її головним елементом є знак. Під останнім розуміють матеріальний об'єкт, який символічно, умовно представляє і відсилає до означуваного ним предмета, явища, події, властивості, відношення.

Знаками мови є матеріальні об'єкти – слова та словосполучення. При цьому вони завжди мають певні предметні значення, тобто вказують на відповідні об'єкти. Застосування знаків властиве різноманітним формам людської діяльності. Предметом спеціального вивчення знаків стає за часів античності. У Новий час до цієї проблеми зверталися Локк, Гоббс, Лейбніц. Лейбніц вказував на те, що знак своєю чуттєвою наочністю полегшує логічні операції. Використовуючи знаки, люди не тільки передають думки один одному, а й підвищують ефективність процесу мислення. Лейбніц вважав, що знаки повинні відповідати двом основним вимогам:

по-перше, бути короткими і стислими за формою і містити максимум смислу в мінімумі протяжності;

по-друге, ізоморфно відповідати позначуваним ними поняттям, представляти прості ідеї найбільш природним способом.

Знаки поділяють на три види [3, 23]:

— знаки-індекси;

— знаки-образи;

— знаки-символи.

Знаками-індексами називають знаки, які безпосередньо вказують на позначуваний ними предмет. У цьому випадку між знаком і предметом існує зв'язок, аналогічний зв'язку наслідку з причиною. Наприклад, дим вказує на наявність вогню, зміна висоти ртутного стовпчика – на відповідні зміни в атмосфері.

Знаки-образи мають певну подібність з відповідними предметами. Наприклад, карта, план місцевості, картина, креслення. Знаки-символи фізично ніяк не пов'язані з предметами на які вони вказують. Тут зв'язок між знаком і предметом складається або за угодою, або стихійно при формуванні мови і практичного її засвоєння конкретною людиною. Саме ці знаки складають основу мови. Слова і є знаками-символами.

Перевага знака-символу над іншими знаками полягає в тому, що за його допомогою можна відобразити різноманітний зміст; маючи гнучкий зв'язок з предметом, знак-символ може виразніше представити зміст (мається на увазі саме той аспект змісту, який зараз нас цікавить). Тобто, використовуючи знак-символ, ми можемо однозначно вказати на те, що для нас суттєве саме зараз у предметі, про який ми говоримо, який ми розглядаємо, досліджуємо. Іншими словами, відмінність між знаками полягає саме в характері зв'язку, який може мати знак конкретного виду з предметом.

Найдосконаліший за характером зв'язок між знаком-символом і предметом. Це дає право розглядати основні характеристики знака на прикладі знаку-символу, оскільки все, що притаманне знаку-символу, можна з певною мірою умовності екстраполювати на знаки-індекси і знаки-образи [4, 43].

Кожний знак повинен вказувати на певний предмет і нести певну інформацію про цей предмет. Тобто, кожний знак характеризується предметним значенням і смислом. Предметним значенням знака називається об'єкт, який позначається цим знаком. Такими об'єктами можуть бути окремі предмети, множини предметів, явища, події, властивості, відношення тощо. Смислом є інформація, яку несе знак про предмет.

Тут необхідно зауважити, що, говорячи про смисл знака, ми маємо на увазі інформацію про предмет, завдяки якій ми однозначно виділяємо предмет і відрізняємо його від інших предметів. Тобто не будь-яка інформація про предмет може відігравати роль смислу. Таку інформацію називають прямим смислом. Прямий смисл слів і словосполучень необхідно відрізняти від переносного та етимологічного (буквального).

Переносний смисл слова вказує лише на подібність одних об'єктів до інших. Наприклад, для характеристики нафти застосовують вираз «чорне золото». Етимологічний смисл слова

вказує на буквально походження слова. Наприклад, «біографія» – буквально означає «опис життя».

Знакам і знаковим системам притаманні різні відношення [2, 21]. По-перше, це відношення між знаками у знаковій системі, яке називається синтаксичним (від грецького *sin-taxis* – складання, побудова, порядок). По-друге, між знаком та об'єктом і знаковою системою об'єктів існує відношення, яке називається семантичним (від грецького *se-mantikos* – позначуваний). По-третє, між суб'єктом, який використовує знакову систему, і самою знаковою системою має місце відношення, яке називають прагматичним (від грецького *prag-maticis* – практичний).

Синтаксичні, семантичні та прагматичні відношення називають семіотичними відношеннями. Синтаксис, семантика, прагматика як розділи семіотики розробляють спеціальний інструментарій дослідження знакових систем. Зважаючи на цей інструментарій, визначають три рівні семіотичного аналізу знакових систем: а) синтаксичний, б) семантичний, в) прагматичний.

На синтаксичному рівні аналізу досліджують знаки самі по собі, тобто визначають принципи побудови знаків. Семантичний рівень аналізу розкриває принципи співвідношення знака і значення. Прагматичний рівень аналізу висвітлює відношення між знаковою системою та її носієм.

Виділення трьох рівнів аналізу мови обумовлено насамперед тим, що мова розглядається як засіб, інструмент спілкування. Саме з тлумачення мови як інструменту спілкування випливає, що будь-який акт спілкування передбачає :

а) відношення, які існують всередині цієї системи. Іншими словами, тут спілкування розглядається як звичайна маніпуляція знаками, що обумовлена їх структурними властивостями та відношеннями.

б) систему явищ, до яких відносяться фрагменти мови. Ці явища знаходяться за межами мови і складають позалінгвістичну дійсність;

в) системи, між якими відбувається спілкування, їх називають комунікантами або інтерпретаторами.

Кожний із рівнів семіотичного аналізу розглядається як певна абстракція від реального процесу спілкування, де ці рівні виступають в єдності.

У цьому розумінні на синтаксичному рівні беремо до уваги лише систему Семантичний рівень аналізу визначається як система а), до якої додали систему в). Але це не просто система а), тобто чисті знаки, а знаки, пов'язані (або можуть бути пов'язані) з певними типами значень. Тут предметна сторона знака виступає на передній план, є визначальною. Власне знаку надається другорядна роль. Певний об'єкт визначається знаком лише тому, що він може фіксувати певний зміст .

І, нарешті, прагматичний рівень є така абстракція від реального процесу спілкування, яка дає можливість розглядати системи а) і в) з позицій того, ким і в яких умовах вони застосовуються. Йдеться про те, що на прагматичному рівні знак і його значення сприймаються і вживаються через зміни смислової характеристики слів та виразів, через явища емоційного забарвлення того, про що йдеться, через передумови світоглядного характеру суб'єктів, які спілкуються [5, 13].

Знакова система є втіленням, реалізатором мислення і, головне, методом дослідження мислення. При цьому знаки – це лише не засіб спілкування, а й засіб фіксації, переробки, зберігання інформації.

Література:

1. Білецький А. О. Про мову і мовознавство. – К., 1996.
2. Солнцев В.М. Языковой знак и его свойства // Вопр. языкознания. – 1977. - № 2.
3. Волков А. Г. Язык как система знаков. – М., 1966.
4. Маслов Ю. С. Знаковая теория языка// Вопр. общ. языкознания. – Л., 1967.
5. Кочерган М. П. Мова як знакова система// Укр. мова і літ. в школі. – 1973. - № 4.